

DAVUTPAŞA SAHRASI'NDA BİR OTAĞ-I HÜMÂYUN “DAVUD PAŞA HÜNKÂR KASRI”

Selma Gül*

İstanbul surlarının dışında, Topkapı'dan Edirne yoluna uzanan eski ker-
van yolunun kenarında,¹ Osmanlı döneminde Davud Paşa Sahrası deni-
len, günümüzde ise Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsü olarak
kullanılan arazide, Davud Paşa Sarayı olarak bilinen binalar topluluğu yer
almaktaydı. Davud Paşa Sarayı'ndan önce Bizans döneminde de bu sahrada
yazlık saraylar inşa edilmiştir. J.V. Hammer burayı *Hebdomon* (bugünkü Ba-
kırköy)² olarak adlandırmakta ve Constantinopolis'in askeri talim yeri olarak
kullanılmasının yanı sıra Kayser (İmparator) Valens'in ilk defa kurdurdu-
ğunu belirttiği *Tribunal Hebdomi*, yani Kayser'in törenle Kayser ilan edildiği
yer olduğu bilgisini vermektedir.³ G.V. İnciciyan, Davutpaşa Sarayı'nın inşa
edildiği yerde, IX. yüzyılda Bizans müelliflerinin 'Saraylı'⁴ anlamına gelen
Region düzlüğünde bulunduğunu söyledikleri *Afamea* yazlık sarayının oldu-
ğunu ifade eder. Yerinin güzelliği ve havasının ılıman oluşunun dillere des-
tan olduğunu belirtir⁵. XI. yüzyılda ise bu alan "Faziletler" anlamına gelen

* Sanat Tarihçisi

¹ Semavi Eyice, "Davud Paşa Sarayı", *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları C. 9, İstanbul, 1994, s. 45.

² "Hebdomon", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul, 1994, s. 39. (Maddenin yazarı belirtilmemiştir.)

³ Joseph Von Hammer, *İstanbul ve Boğaziçi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, Terc. Senai Özkan, Ankara, 2011, s. 118.

⁴ Gugas V. İnciciyan, *Boğaziçi Sayfıyeleri*, Çev.Kandilli Ermeni Kilisesi Papazı, Düzelti-Önsöz-Not: Orhan Duru, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 77.

⁵ G.V. İnciciyan, a.g.e., s. 78.

Arétai diye adlandırılmaktaydı. Bu yüzyılda yine ılıman ve sağlığa yararlı bir havası olmasından dolayı İmparator IV. Romanus Diogenes tarafından *Arétai* yazlık sarayı inşa edilmiştir.⁶ Osmanlı döneminde de, Hadikatül-cevami'de 1483 tarihinde II. Bayezid'in (1481-1512) sadrazamı Davud Paşa tarafından burada bir saray yaptırıldığı belirtilse de⁷ S. Eyice sarayın bilinmeyen bir sebepten 16. yüzyılda ortadan kalktığını ifade eder.⁸ Sarayın II. Bayezid dönemindeki durumu hakkında yeterli bilgi yoktur. Farklı dönemlerde yapılan binalarla oluşan saray yapılarından yalnızca Davud Paşa Hünkâr Kasrı ile Sancak Köşkü (Mehmed Paşa Köşkü) kalıntısı günümüze ulaşmıştır. Hünkâr Kasrı'nın içinde bulunduğu bu saray alanı, seferler dışında, I. Ahmed zamanında Kâbe'nin onarımı için hazırlanan malzeme ile Mekke ve Medine'ye gönderilecek olan çeşitli hediyelerin sarayın bahçesinde sergilendiği önemli bir toplanma alanı olarak da varolmuştur.⁹ 1637-1695 yılları arasında yaşamış olan E.Ç. Kömürciyan, eserinde Topkapı'dan bahsederken "*Sağımızda uzakta Davudpaşa Konağı vardır. Konak çok güzel bir yerdir ve padişah harem halkı ile oraya eğlenmeye gider*" diyerek 17. yüzyılda kasrın kullanımına dair bilgi vermektedir.¹⁰ 18. yüzyıl ikinci yarısında yaşamış olan S.S. Hovhannesyan eserinde Topkapı'yı anlatırken sur dışında kapının karşısında güzel ve eğlenceli bir mevkide Davud Paşa Sarayı'nın olduğundan bahseder.¹¹ P.Ç İnciciyan eserinde Davud Paşa Sarayı'ndan bahsederken Topkapı ile Yenikapı karşısında bir padişah sarayının olduğundan ve vaktiyle burada Kumlu köy diye bir köyün varlığından söz eder.¹²

Yapıldığı dönemde etrafında yer alan, duvarlarla çevrili ağaçlarla kaplı çok geniş bir alana yayılan sarayı oluşturan irili ufaklı çeşitli köşk, havuz, mescit, daire, hamam, hizmet binaları, ahır vb. yapılar zamanla ortadan kalkmıştır.¹³ Davud Paşa Sarayı kompleksinin içinde yer alan seferlerde padişahın konakladığı Hünkâr Kasrı, kaynaklarda Davud Paşa Kasrı, Davud Paşa Sarayı, Taş Köşk, Taş Kasır ya da Otağ-ı Hümâyün olarak geçmektedir.

⁶ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, *İstanbul ve Boğaziçi - Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası I-II*, Bika Kültür Kitaplığı, C. II, Tavaslı Matbaacılık, İstanbul, 2003, s. 225.

⁷ Ayvansaraylı Hüseyin Efendi, *İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, s. 383.

⁸ Semavi Eyice, a.g.m., s. 45.

⁹ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Sultan I.Ahmed Devrinde Kâbe'nin Tamiri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 12, İstanbul, 1994, s. 37-38.

¹⁰ Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayıncılık, Terc. Hrand Anreasyan, İstanbul, 1988, s. 21.

¹¹ Sarkis Sarraf Hovhannesyan, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Elmon Hançer, İstanbul, 2012, s. 32.

¹² P.Ç. İnciciyan, *İstanbul: XVIII. Asırda*, Çev. Hrand D. Anreasyan, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956, s. 94.

¹³ Semavi Eyice, a.g.m., s. 45.

Otağ kelimesi, içinde od (ateş) yakılan mekân anlamına gelmektedir.¹⁴ *Otağ-ı Hümâyun*'un anlamı ise genellikle "padişahlara ait büyük çadırlar" olarak geçer. Ortalama çadırlardan çok daha büyük, etekli ve süslü yapılan *Otağ-ı Hümâyun* "gezer saray" olarak da nitelendirilmektedir. Rumeli'ne sefere çıkılacak ise ilk konaklanacak yer olan Davutpaşa'ya önce padişahın *otağ-ı hümâyun*'u ve serdâr-ı ekremin *otağı* kurulur ve burada yeniçeriler için ziyafet verilirdi.¹⁵ Fatih Sultan Mehmed'in ordusunun da umumi karargâhı olan Davud Paşa Sahrası'nda Fatih, çadırlarını kurdurup ordusu ve maiyetiyle buradan Rumeli seferlerine ya da seyahate çıkardı.¹⁶ Çadır mehterleri önceden konaklanacak yere gidip *otağı* kurarak padişah geldiğinde hazır olmasını sağlardı. *Otağ-ı Hümâyun*, ilk hareket noktası olan Davutpaşa Kışlası'na rikap ağaları ve şeyhlerin zikirleriyle getirilir, yeniçeri çadırları ve yeniçeri ağaları nezaretinde develerle otakçıbaşı, çadır mehterbaşı ve 400-700 mehterle götürülürdü.¹⁷ Ordunun sefere çıkacağı zaman Davud Paşa Sahrası'nda kurulan bu padişah çadırlarından sonra Davud Paşa tarafından kesme taştan inşa edilen 'taş *otağ*', zamanla sultanların evi gibi kullandığı bir yapı halini almıştır. Ordu batı yönünde sefere giderken, padişah sefere katılmıyorsa sahrada toplanan orduyu bu kasırdan uğurlar ve sefer dönüşünde de yine bu kasırda karşılar ve yapılan törenler sırasında bu kasırda kalınırdı.¹⁸ 1081-1118 yılları arasında imparator olan Alexios Comnenos da Davud Paşa Sahrası'nda karargâh kurarak İstanbul üzerinde sefere çıkmıştır.¹⁹ Buradan da anlaşılıyor ki bölgenin hem saray hem de ordugâh alanı olarak kullanımı Bizans'a dayanmaktadır. Bizanslı imparatorlar gibi Osmanlı imparatorları da havasının güzelliğinden dolayı bu bölgeyi tercih etmiş olmalıdır.

İki katlı olarak inşa edilen Davud Paşa Hünkâr Kasrı'nın bu durumunu S. Ünver, Bâb-ı Hümâyun üzerindeki kasrı örnek göstererek günümüzde mevcut yapının Fatih dönemine ait olabileceğini ifade etmiştir.²⁰ Reşad Ekrem Koçu yapının kesin tarihi bilinmemekle birlikte, kasrı ikinci defa olarak yeniden yaptıranın I. Ahmed olduğunu ve mimarının da Sedefkâr Mehmed Ağa olduğunu ifade eder.²¹ 1938 yılında Sedat Çetintaş da kasırda yaptığı incelemede yapının Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa'ya ait olduğunu öne sür-

¹⁴ Cenap Çürük, "Çadır", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul, 1993, s. 164.

¹⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, Ankara: TTK Basımevi, 1943.

¹⁶ Süheyl Ünver, "Davud Paşa Sarayı", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, No. 239, İstanbul, Aralık 1961, s. 6.

¹⁷ Nurhan Atasoy, *Otağ-ı Hümâyun-Osmanlı Çadırları*, Aygaz, İstanbul, 2000, s. 55.

¹⁸ Semavi Eyice, a.g.m., s. 45.

¹⁹ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, a.g.e., s. 225 dipnotlar.

²⁰ Süheyl Ünver, a.g.m., s. 7.

²¹ Reşad Ekrem Koçu, "Davudpaşa Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Koçu Yayınları, İstanbul, 1966, s. 4309.

müştür.²² Fakat Eyice bu tespitlerin hatalı olduğunu ve kasrın III. Mehmed (1595-1603) tarafından yaptırıldığını ve mimarının da Dalgıç Ahmed Ağa olduğunu, ancak III. Mehmed'in 1603'te ölümü nedeniyle kasrın ondan sonra tahta çıkan I. Ahmed (1603-1617) tarafından tamamlanmış olabileceğini bildirir.²³ Kasrın III. Mehmed döneminde yeniden yapılma ihtiyacına sebep olarak, ihtilal çıkarsa barınabilmek amacıyla, Safiye Valide Sultan'ın isteğinin etkili olduğu bildirilir.²⁴

III. Mehmed 1596 senesi sonlarında yeni yapılmış olan köşküne inmiş, Valide Sultanla hanedan âzası burada toplanıp Eğri ve Haçova Zaferini kutlamış ve İstanbul'daki devlet adamları da gelip saygılarını sunmuşlardır.²⁵ I. Ahmed zamanında kasıra bir oda çeşmesi ilave edilmiştir. IV. Murad (1623-1640) zamanında Şah Abbas'ın padişaha gönderdiği sefir Maksut Han, burada hapsedilmiş, sarayın kapıları, bacaları gün gören her yeri sıkı sıkı kapatılmıştır. Sonrasında özellikle IV. Mehmed (1648-1687) zamanında en parlak çağını yaşayan kasıra padişah ilaveler de yaptırmıştır. Padişah zamanının büyük bir çoğunluğunu bu kasırda geçirmiş, yapı sadece sefer dönemlerinde konaklama yeri olmaktan çıkmış, padişahın resmi konutu haline gelmişti. Bu dönemde kasır 1684 tarihli bir belgeye göre Hassa Mimarı Hasan'a saray içindeki yapılarla birlikte tamir ettirilmiştir.²⁶ İstanbul'da iken burada oturmayı tercih eden Hünkâr, bütün vaktini burada geçirdiğinden cemaatle namaz kılmak için buraya bir mescit yaptırmış, bir süre sonra da cuma namazı kılınabilmesi için bir minare ve ardından minber koydurmuş, böylelikle mescit camiye dönüşmüştür. Bu dönemde kasır etrafına bazı ahşap hizmet binaları ile bir de hamam yapılmış ve kasrın içi çinilerle tezyin edilmiştir.²⁷ Fakat S.H. Eldem çinilerin saraya girip girmediği konusunun muallâkta olduğunu ifade eder.²⁸ III. Ahmed (1703-1730) ve Sultan III. Osman zamanında (1754-1757) da köşk çok sık kullanılmıştır. III. Mustafa döneminde de (1757-1774) tamirat geçiren köşk, I. Abdülhamid döneminde (1774-1789) de Hassa Baş Mimarı İbrahim'e tamir ettirilmiştir. II. Mahmud döneminde (1808-1839) 1810 yılında Kırkor, Foti ve Todori kalfalara bir keşif yaptırılmış ve bu keşifte Hünkâr Kasrı'nın boya, badanasının yapılması, süslemelerinin onarılması ve kasrın iki tarafına yıkılmış olan yatak odalarının yeniden yapılması düşünülmüş-

²² Sedat Çetintaş, *İstanbul ve Mimari Yazıları*, TTK Yayınları, Ankara, 2006, s. 70-71.

²³ Semavi Eyice, a.g.m., s. 46.

²⁴ Sedad Hakkı Eldem, a.g.e., s. 210.

²⁵ Sedad Hakkı Eldem, a.g.e., s. 210.

²⁶ Sedad Hakkı Eldem, a.g.e., s. 210.

²⁷ Reşat Ekrem Koçu, "Davutpaşa Sarayı", *Hayat Tarih Mecmuası*, C. 1, S. 4, İstanbul, 1970, s. 30-34.

²⁸ Sedad Hakkı Eldem, a.g.e., s. 210.

tür.²⁹ Kasır 1812’de Mimar Mehmed Emin Ağa’ya, onu takiben bir de 1827’de tamir ettirilmiştir. Lûtfi tarihinde bu tamire ilişkin durum şöyle ifade edilir:³⁰

“*Ta’mîr-i Saray-ı Dâvutpaşa:*

Dersa’âdet civârında Davudpaşa Sarayı ile ittilâsindeki cami-i şerif müür-ı zaman ile müşrif-i harab olarak i’âmâr ü inşâları ve Davudpaşa Kışlası’na dâir ba’zı ebniye tanzîmi lâzım geldiğinden sarayın atik kârgîr ve ahşab dâireleriyle hâriciyyesindeki ebniyenin kaimen ta’mir ü tecdîdi ve çeşmelerin yollarıyla iki ahûr inşâsı husûslarının ebniye müdürü ma’rifetiyle masârifi lede’l-hesab seksen sekiz bin bu kadar guruşa resîde olacağı anlaşılmış idüğü taraf-ı şâhâneye arz olundukda bu kadar para ile matlûb hâsıl olamayacağı beyân-ı âlîsiyle tekrar keşf u muâyenesi defterdara buyuruldu (Esad Efendi evrâkında böylece muharrerdir).”

S. Eyice bütün bu keşif ve tamirat bilgilerine dayanarak, ordunun yenileştirilmesi çalışmalarında Davutpaşa Kışlası yapıldığı sırada, kasrın ihyası veya tamiri de uygun görülerek bazı işlemler gerçekleştirildiğini, fakat keşif raporlarındaki tekliflerin çoğunun yapılmadığını belirtmektedir.³¹ Abdülmecid döneminden (1839-1861) sonra saray terk edilmiştir. Davudpaşa Kışlası’nun inşası ile saray sahasına tecavüzler artmış ve sonunda Hünkâr Kasrı da depo haline getirilmiş, cephanelik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Eldem Moltke’nin, Kırım Harbi’nden önce 1851-52 yıllarında yaptığı İstanbul Haritası’nda kışlada saraya ait birkaç bina tespit ettiğini bildirmekte, bunların arasında Hünkâr Kasrı’nı da saymaktadır.³² Alman Mimar Cornelius Gurlitt 1900-1905 yılları arasında yapının resmini çizmiş, 1907-1912 yıllarında basılan İstanbul’un tarihi eserleriyle ilgili büyük bir kitapta yayınlamıştır.³³ Gurlitt yapı üzerindeki incelemesinde hatalı bir değerlendirme yaparak yapıyı kare planlı üzeri kubbeyle örtülü, üç bölümlü kubbeli son cemaat yeri olan bir camii olarak çizmiş ve Davud Paşa İskele Camii olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu dönemde yapının barut deposu olarak kullanıldığı bilgisini de vermiştir.³⁴ Sedad Hakkı Eldem 1938-39 yıllarında yapının rölövelerini çizmiş, ancak 1968 yılında yayınlayabilmiştir. 1942 yılında Sedad Çetintaş bir makalesinde yapının durumu hakkında bilgi vermiştir.³⁵ Süheyl Ünver 1984 yılında Hünkâr Kasrı’nun yağlıboya bir resmini çizmiş ve altına da: “İçi çinilerle kaplı idi. Bunları yarım asır önce adeta bilinmeyen bir sebepten mimar S.Çetintaş

²⁹ Sedad Hakkı Eldem, a.g.e., s. 210-211.

³⁰ Ahmed Lûtfi Efendi, *Vak’anûvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi-1*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

³¹ Semavi Eyice, a.g.m., s. 47.

³² Sedad Hakkı Eldem, a.g.e., s. 214, 216.

³³ Semavi Eyice, a.g.m., s. 47.

³⁴ Cornelius Gurlitt, *İstanbul’un Mimari Sanatı*, Çev. Pof. Dr. Rezan Kızıltan, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 1999, s. 12.

³⁵ Sedad Çetintaş, a.g.e., s. 70-71.

kırdırdı, sebebini izah edemedi. Buna çok üzüldük. Sonra askeri idare burayı tamir ettirdi, içi sıvandı ve dış duvar kaldırıldı.” notunu düşmüştür (Fot.1).³⁶ Kasrın Cumhuriyet döneminde ilk olarak 1957’de restorasyonuna girilmiştir.³⁷ Son olarak 2010 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından restore edilmiş ve geçtiğimiz sene TV dizisi ‘Muhteşem Yüzyıl’ın platosu olarak kullanılmıştır. Bugün kasır Yıldız Teknik Üniversitesi’ne ait idari bir birim olarak kullanılmaktadır.

Mimarisi

Hünkâr Kasrı düzgün kesme taştan yapılmış kare planlı, iki katlı ve kubbeli bir yapıdır. Yapının ana mekânlarını alt kattaki büyük divanhâne ve üst kattaki büyük kubbeli oda oluşturmaktadır. Yapının batısında iki yana taşkın bir kitle mevcuttur. Yapının girişi güneydedir. Giriş, baklava dilimli başlıklı sütun üzerine oturan iki sivri kemerin taşıdığı kaburgalı çapraz tonozla örtülü eyvan içindedir. Aynı düzenlemeye sahip ikinci bir giriş yapının kuzeyinde de mevcuttur (Fot.2-3).

Birinci kat girişinde batı yönünde kare planlı iki küçük oda, doğu yönünde büyük divanhâne ve bu iki birimi ayıran aynalı tonozla örtülü uzun bir hol yer almaktadır (Plan.1) Divanhânenin üzeri kaburgalı tonozla örtülüdür (Fot.5). Bu kaburga tonozlar üst divanhânenin zeminine belirgin bir şekilde yansımıştır. Divanhânenin doğu, kuzey ve güney yönleri altlı üstlü pencerelerle aydınlatılmıştır. Alt sıralardaki bütün pencereler dikdörtgen mermer sövelerle çerçevelenmiş ve ahşap pencere kapakları ile kapatılmıştır.³⁸ Pencerelerin arasında üç katlı gömme mermer nişler yer almaktadır. Batı duvarının alt kısmında bir ocak, ocağın solunda I. Ahmed tarafından yaptırılan bir oda çeşmesi, sağında önceden dolap olarak kullanılan dikdörtgen biçiminde iki tane niş vardır (Fot.6). Mekânın doğusunda sivri bir kemerle kare mekândan ayrılmış, üzeri aynalı tonozla örtülü bir seki yer almaktadır. (Fot.4). Giriş kattaki kuzeybatı ve güneybatıda yer alan iki yan oda kare planlı ve aynı düzenlemeye sahiptir. Odaların üzerleri aynalı tonozla örtülüdür. Kuzeybatıdaki odanın holüne eyvanlı bir girişle geçilir. Sağda odanın giriş kapısı yer alır. Giriş kapısının karşısında dolap ve iki yanında birer pencere bulunur. Odada

³⁶ A. Süheyl Ünver’in *İstanbul*, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No: 31, İstanbul, 1996, s. 56.

³⁷ Semavi Eyice, “Davud Paşa Sarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul, 1994, s. 8-9.

³⁸ Fotoğraflarda büyük divanhânenin kuzey duvarındaki pencere üstlerinde, yapıdırma olduğu anlaşılan Batı Sanatı özellikleri gösteren kadın figürleri ve ok atan melekler vardır. Yapının tarihi, mimarisi ve dönemin sanat anlayışıyla hiçbir uyum göstermeyen bu resimler ve odanın içinde yer alan bütün eşyalar geçtiğimiz sene çekimlerinin bir kısmı burada yapılan Muhteşem Yüzyıl dizi ekibinin senaryo gereği yerleştirdikleri unsurlardır.

mermer nişler ve bir ocak bulunur. Güneybatıdaki odanın planı da hemen hemen aynıdır. Burada ocak girişin karşısında, mermer nişler odanın doğu duvarında, dolap ise batı duvarında yer almaktadır. Kuzeybatıdaki odaya bir tek içerden giriş var iken, güneybatıdaki odaya hem içerden hem dışarıdan giriş vardır.

İkinci kata büyük divanhâne kapısının tam karşısında yer alan dilimli kemerli bir girişi olan iki sahanlıklı merdivenle çıkılır. İkinci kata ilk girişte, yine uzun dikdörtgen ve aynalı tonozla örtülmüş bir hol bulunmaktadır. Bu holün iki ucunda, kuzeyinde ve güneyinde, alttaki tonozlu girişlerin üstüne denk gelen teraslar yer alır. Terasların dışarı bakan girişleri 'tak' biçiminde yapılmışlardır.³⁹ Holün batısında yan odalar, doğusunda ise büyük kubbeli oda bulunur. Bu odaların planı alt kattaki odalarla aynıdır. Yalnızca alt katın güneybatısında yer alan odadaki ocak ve dolap, üst kattaki aynı yerde bulunan odada yer değiştirmiştir. Odaların üzerleri beşik tonozlarla örtülüdür. Holün kuzeydoğu köşesinde, ikinci katın ana mekânı olan büyük kubbeli odaya giriş vardır. Bu odanın planı da alt kattaki divanhâneyle aynıdır (Fot.7, Plan.2). Üzeri pandantiflerle geçişi sağlanan 10 m. çapında bir kubbeyle örtülüdür (Fot.8). Mekânın batı duvarında bir ocak, ocağın solunda iki tane, sağında bir tane olmak üzere, dikdörtgen mermer söveli dolaplar bulunmaktadır. Burada da alt katta olduğu gibi doğuda sivri bir kemerle kare mekândan ayrılmış, üzeri yine aynalı tonozla örtülü bir seki yer almaktadır. Bugün salonun zemininde alt katın kaburga tonozu görülmektedir. Sekinin olduğu kısımda da alt katın aynalı tonozunun tuğla çıkıntıları görülür (Fot.9). Son yapılan restorasyonda bu tonozların üzeri çelik konstrüksiyonlu camla kaplanmıştır. Bugün kubbeli oda Rektörlük makamı olarak kullanılmaktadır.

Süslemeler

Yapıldığı dönemde yapının içinde çini, kalemişi, alçı, mermer ve ahşap olmak üzere beş çeşit süsleme vardı. Restorasyon önceki fotoğraflardan da anlaşıldığı gibi kasırdaki bugün gördüğümüz süslemelerin tümü 2010 yılında yapılan restorasyonla yerleştirilmiştir. (Fot.10-11). Çiniler giriş kat holünün doğu duvarında, büyük divanhanedeki nişlerde ve dolap içlerinde kullanılmıştır. Birinci katta yer alan yan odalarda ve ikinci kattaki büyük kubbeli oda da yine pencereler arasına yerleştirilmiş üç katlı nişlerin içinde bu çini süslemeler kullanılmıştır. Eldem, büyük divanhânedeki önceden mekânın duvarlarının, döşemenin tonozları taşıyan büyük kemerlerin hizasına kadar baştanbaşa çini kaplı olduğunu, sıva arasında kalmış birkaç parça çini bordürden anlaşıldığını belirtir.⁴⁰

³⁹ Sedat Hakkı Eldem, a.g.e., s.226.

⁴⁰ Sedat Hakkı Eldem, a.g.e., s. 216.

Kalemişi süslemeleri büyük divanhânenin ve büyük kubbeli odanın örtü sisteminde görmekteyiz (Fot.5-8). Birinci kattaki büyük divanhânedede Eldem'in bildirdiğine göre önceden tonozun kaburgalarında geniş bir rûmi şerit vardı. Bu çiçekli bordür içinde gök mavisi rengi hâkimdi. Dört tonoz diliminde iki kat siyah ve kırmızı renklerde yine rûmi desenli ince bordürler yer almaktaydı. Dilimlerin içinde benek şeklinde motifler mevcuttu.⁴¹ Günümüzde ise tonozun kaburgalarında hatayi ve hançer yapraklardan oluşan bir bordür yer almaktadır. İkinci katın aynalı tonozla örtülü holünde de tonoz içinde kalem işleri vardır. Büyük kubbeli oda da ise, kubbe eteklerinde ve pandantiflerdeki bir önceki onarımdan kalan kalem işleri dikkati çeker. Restorasyon öncesine ait fotoğraflarda kalem işi izleri belli belirsiz görülmektedir (Fot.10-11). Eyice, kasırdaki süsleme izlerinden, kasrın bütün tonoz ve kubbesinin aslında kalem işi ve malakârî süslemelerle kaplı olduğuna hükmedebileceğini ifade eder.⁴²

Ahşap işçilik, yapının kapılarında, pencere kapaklarında ve dolaplarda yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş geometrik parçalardan oluşan taklit künde-kârî tekniğiyle yapılmış uygulamalarda karşımıza çıkar. Alçı süsleme restorasyon öncesi fotoğraflarda olmayan ve son restorasyonla yerleştirilen ocak yaşmaklarında palmet ve rokoko tarzında buket motiflerinde görülür. Mermer işçilik, sütun başlıkları, nişler ve kemerlerde görülmektedir. Yapının doğu ve batı girişlerinde yer alan sivri kemeri taşıyan mermer sütunların, başlıkları baklavalıdır. Ayrıca yapıdaki kapı ve pencereler mermer sövelerle çevrelenmiştir. Üst terasların etrafını da iç içe geçmiş geometrik şekillerden oluşan mermer korkuluklar çevrelemektedir. Büyük divanhânenin içindeki I. Ahmed tarafından yaptırılan mermer oda çeşmesi dikdörtgen formunda, palmet ve rûmilerden oluşan üçgen tepeliklidir. Altta dairevi üzeri dilimli bir kurnası, üçgen tepeliğin altında ince dikdörtgen bir yazı bordürü yer alır. Ayna taşında beş satırlık bir kitabe üzerinde stilize istridye kabuğu bezemesi yer almaktadır. Yıldızlı kitabesi 'Bahtî' mahlasıyla I. Ahmed tarafından yazılmıştır (Fot.12).⁴³ Çeşmenin kitabesi şöyledir:⁴⁴

Yaptırıp bu çeşmeyi bulda saadetle bu dem
Eyleye daim safalar devlet ile kamuran
&
Cânı ben terk etmeyince bulmadım cânâna yol
Tak-i ser ettim bu yolda ta bulam masuda yol
Aşkı hakkı bulmadı şol dünyada kim
Bulmadı umman-ı aşk içre bugün sahile yol

⁴¹ Sedad Hakkı Eldem, a.g.e., s. 227.

⁴² Semavi Eyice, "Davud Paşa Sarayı", s. 9.

⁴³ Semavi Eyice, a.g.m., s. 46.

⁴⁴ Afif Süreyya Duruçay, *Otağ-ı Hümayun Davutpaşa Kasrı*, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1965, s. 11.

Râh-ı doğrudan çıkanlar bulmadı herkes necat
 Akil isen gözle şer'i bulasın mevlaya yol
 Sırrı Ahmed'den eğer var ise gönlünde eser
 Hâsil-ı maksuda erer hem bulur maksuda yol
 Akil isen gûş kıl sen bahtının güftarına
 bulasın mevlaya yol

Eldem, zamanında yapıda yaptığı araştırmayla kasrın süslemelerinin içinde yapılan değişikliklerin çeşitli devirler ait olduğunu belirtmiştir. Bu devirler arasında da 80 sene fark vardır. Eldem'in varlığından söz ettiği fakat günümüzde olmayan büyük divanhânenin duvarlarında tonozlara yakın yerlerdeki bordür çinileri, onun tarafından, 17. yüzyıla tarihlenmiştir. Bu çinilerin 1651 veya 1665 tarihlerinde yapıldığını ifade eder. Üst katta kırmızı ve siyah renkte yapılan malakâri kalem işi süslemeler, ilk sıva tabakası üzerinde bulunması ve tarzının eskiliğinden dolayı bina ile beraber yapılmışlardır. Alt katta tonozların üstündeki mavi, yeşil, siyah ve kırmızı renkteki kalem işlerinin de çinilerle aynı tarihte yapıldığını öne sürer. Büyük divanhânedede III. Mustafa (1757-1774) zamanında yapılmış olan Rokoko ve Ampir tarzı kalem işi süslemelerin varlığından söz eder.⁴⁵ İçindeki süslemeler dışında Hünkâr Kasrı'nın önünde yapıdan bağımsız olarak yer alan 1845-46 tarihli, kitabesinden de Abdülmecid tarafından yaptırıldığı anlaşılan dikdörtgen formlu, ışınal tepelikli bir çeşme mevcuttur.⁴⁶

Alışılalmış kasır mimarisinden farklı özellikler gösteren yapının mimari kuruluşuna baktığımızda dışarıdan kubbeli ve tonozlu bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kuruluşu benzer başka bir yapı aynı yüzyılda inşa edilmiş, fakat daha küçük ölçekte ele alınan Siyavuş Paşa Kasrı'dır (Fot.13). Bu kasır da ilk bakışta kubbeli ve tonozlu bir yapı olarak dikkati çeker. Tarihsel olarak değerlendirildiğinde Davud Paşa'nın sadrazamlık yılları 1483-1497 arasında ise Hünkâr Kasrı ilk olarak bu iki tarih arasında inşa edilmiş olmalı, daha sonrasında 16. yüzyılın sonlarında III. Mehmed (1595-1603) tarafından yeniden inşa edilmiştir ve mimarı kesin olarak bilinmemektedir. Siyavuş Paşa Kasrı'nın da tarihi bilinmemekle birlikte köşkün kuzeydoğusunda bulunan çeşme kitabesinde yer alan 1570-71 tarihinden yola çıkılarak köşk ve müstemilatının da bu tarihte yapıldığı tahmin edilmekte ve mimarı bilinmemektedir.⁴⁷ Hünkâr Kasrı'nın III. Mehmed döneminde başlanıp I. Ahmed döneminde tamamlandığı kabul ediliyorsa, Siyavuş Paşa Köşkü Hünkâr Kasrı'ndan önce yapılmaya

⁴⁵ Sedad Hakkı Eldem, a.g.e., s. 234-235.

⁴⁶ Selma Gül, "Davutpaşa Sahrası ve İçinde Yer Alan Başlıca Yapılar", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, S. 6, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 133-134.

⁴⁷ Hamza Gündoğdu, "İstanbul Bahçelievler'de Siyavuş Paşa Köşkü Üzerine Bazı Gözlemler", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 22, Erzurum, 2009, s. 90.

başlanmış ve bu yapıya da örnek olmuştur. Nitekim Siyavuş Paşa Kasrı'nın içinde yer aldığı Siyavuş Paşa Bahçesi'nin, Bakırköy'e kadar uzanan geniş bir alanı kapsayan Davud Paşa Sarayı'nın bahçesine bitişik olduğu ifade edilir.⁴⁸ Bu bilgiler ele alındığında iki kasrın da 16. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş oldukları ve mimarlarının arasında bir bağlantı olduğu düşünülebilir.

İki katlı olarak inşa edilen yapı, üst katının kubbe alt katının kaburgalı tonozla örtülü olması ve kaburga kemerlerinin üst katın döşemelerine yansımaları açısından ilgi çekicidir. Büyük divanhânenin çıkma kısmını örten kemer üzerine örülen tonozun benzerini Topkapı Sarayı III. Murad Köşkü'nde ve Kılıç Ali Paşa Camii alt kat mahfillerinde görmekteyiz. Divanhânenin içinde yer alan I. Ahmet tarafından yaptırılan oda çeşmesinin benzerini Topkapı Sarayı harem dairesi I. Ahmet kütüphanesi içinde görmekteyiz. 1608 tarihli bu çeşme üç yüzlü bir çeşme olmakla birlikte divanhânedeki çeşmeyle, form ve süslemeler açısından benzerlikler göstermektedir. Yine Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi'nde de 1641 tarihli sekiz tane oda çeşmesi yer almaktadır.⁴⁹ Bunlar da form açısından ve ayna taşıdaki stilize istridye kabuğu süslemeleriyle benzerlikler gösterir. Hünkâr Kasrı'nın odalarında gördüğümüz pencere aralarına yerleştirilmiş mermer nişlerin benzerleri, Topkapı Sarayı Sünnet Odası, Revan Köşkü ve Bağdat Köşkü'nde mermer, çini ve ahşap olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapının içinde yer alan süslemeler yapılan restorasyonla yeniden ele alındığı için tam olarak yapıldığı dönemi yansıtmamaktadır. Özellikle giriş holündeki çiniler bir 16. yüzyıl yapısında göremeyeceğimiz türdendir. Yapının I. Ahmed döneminde yeniden yapıldığı bilirse de, holdeki çinilerin varlığı ve nasıl olduğu konusunda bir bilgi mevcut değildir. Kubbe ve tonozlardaki kalem işleri orijinal kalan taraflarına bakıldığında klasik dönemi yansıtan süslemeler yer almaktadır. Özellikle büyük divanhânedeki kaburga tonozun kemerleri üzerindeki saz yapraklar ve hatailer dönemin önemli süsleme öğeleridir. Fakat onların da tam olarak hangi yüzyıldan kaldıklarına dair bir bilgi yoktur. Kasır I. Ahmed zamanında tamamlandığında ya da 18-19. yüzyıllarda yapılan onarımlarda bu süslemeler de elden geçmiş olabilirler.

II. Bayezid dönemi'nden (1481-1512) IV. Mustafa dönemine (1807-1808) kadar kullanılan ve bu dönemden sonra âtil olarak kalan Hünkâr Kasrı'nın 1843 yılında depo olarak kullanılmasına karar verilir. O zamandan 1957 yılına kadar da kasrın ihyasına yönelik ciddi bir çalışma yapılmamıştır. 1957 yılındaki restorasyonla kasır kurtarılarak günümüze gelebilmesi sağlanmıştır. İlk inşa edildiği dönemde sadece askeri amaçla padişahın seferlere giderken konaklaması için yapılmış olmasına rağmen, ilerleyen yüzyıllarda yaşam ala-

⁴⁸ Tülay Artan, "Siyavuş Paşa Köşkü", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul, 1994, s. 20.

⁴⁹ İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri: İstanbul Ciheti*, Maarif Vekâleti, Ankara, 1943.

nı olarak da kullanılmaya başlayan yapı, Osmanlı mimarisinde küçük ölçekli, fakat düzgün mimarisinin yanı sıra, geleneksel 'Otağ-ı Hümayun' fikrinden yola çıkılarak yerleşik bir düzende 'Hünkâr Kasrı' olarak inşa edilmesiyle benzeri olmayan bir saray yapısıdır. Günümüzde restore edilerek yeniden canlanan yapı, kasrı mimarisinin en güzel örneklerinden birisidir.

Kaynakça

- A. *Sülheyl Ünver'in İstanbul'u*, Haz. İsmail Kara ve diğerleri, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No: 31, İstanbul, 1996.
- Ahmed Lûtfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi-1*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Artan, Tülay, "Davudpaşa Bahçesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul, 1994, s. 11.
- Artan, Tülay, "Siyavuş Paşa Köşkü", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul, 1994, s. 20.
- Atasoy, Nurhan, *Otağ-ı Hümayun-Osmanlı Çadırları*, Aygaz, İstanbul, 2000.
- Ayvansarayı Hüseyin Efendi, *İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, s. 383.
- Çetintaş, Sedat, *İstanbul ve Mimari Yazıları*, TTK Yayınları, Ankara, 2006.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa, "Sultan I. Ahmed Devrinde Kâbe'nin Tamiri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 12, İstanbul, 1994, s. 37-38.
- Çürük, Cenap, "Çadır", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul, 1993, s. 158-164.
- Duruçay, Afif Süreyya, *Otağ-ı Hümayun Davutpaşa Kasrı*, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1965.
- Eldem, Sedad Hakkı, *Köşkler ve Kasırlar*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü Rölöve Kürsüsü, İstanbul, 1974.
- Eyice, Semavi, "Davud Paşa Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul, 1994, s. 8-9.
- Eyice, Semavi, "Davud Paşa Sarayı", *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 9, İstanbul, 1994, s. 45-48.
- Gurlitt, Cornelius, *İstanbul'un Mimari Sanatı*, Çev. Prof. Dr. Rezan Kızıltan, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 1999.
- Gül, Selma, "Davutpaşa Sahrası ve İçinde Yer Alan Başlıca Yapılar", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, S. 6, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 129-142.
- Hammer, Joseph Von, *İstanbul ve Boğaziçi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, Terc. Senai Özkan, Ankara, 2011.
- "Hebdomon", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul, 1994, s. 39.
- Hovhannesian, Sarkis Sarraf, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Elmon Hançer, İstanbul, 2012.
- Gündoğdu, Hamza, "İstanbul Bahçelievler'de Siyavuş Paşa Köşkü Üzerine Bazı Gözlemler", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 22, Erzurum, 2009, s. 83-113.
- İhtifalci Mehmed Ziya Bey, *İstanbul ve Boğaziçi - Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası I-II*, Bika Kültür Kitaplığı, Tavashı Matbaacılık, C. 2, İstanbul, 2003.
- İnciyan, P.G., *İstanbul: XVIII. Asırda*, Çev. Hrand D. Anreasyan, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956.
- İnciyan, Gugas V., *Boğaziçi Sayfıyeleri*, Çev. Kandilli Ermeni Kilisesi Papazı, Düzelti-Önsöz-Not: Orhan Duru, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.

- Koçu, Reşad Ekrem, "Davud Paşa", *İstanbul Ansiklopedisi*, Koçu Yayınları, C. 8, İstanbul, 1996, s. 4289.
- Koçu, Reşad Ekrem, "Davutpaşa Sarayı", *Hayat Tarih Mecmuası*, C. 1, S. 4, İstanbul, 1970, s. 30-34.
- Kömürciyan, Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- Tanışık, İ. Hilmi, *İstanbul Çeşmeleri: İstanbul Ciheti*, Maarif Vekâleti, Ankara, 1943.
- Turan, Şerafettin, "Koca Davud Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 9, İstanbul, 1994, s. 37-38.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Kapıkulu Ocakları*, Ankara: TTK Basımevi, 1943.
- Ünver, Süheyl, "Ab-ı Hayat İçen Davut Paşa", *Tarih Dünyası*, S.7, İstanbul, 1950, s. 325-329, 349-350.
- Ünver, Süheyl, "Davud Paşa Sarayı", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, No. 239, İstanbul, Aralık 1961, s. 6-7.

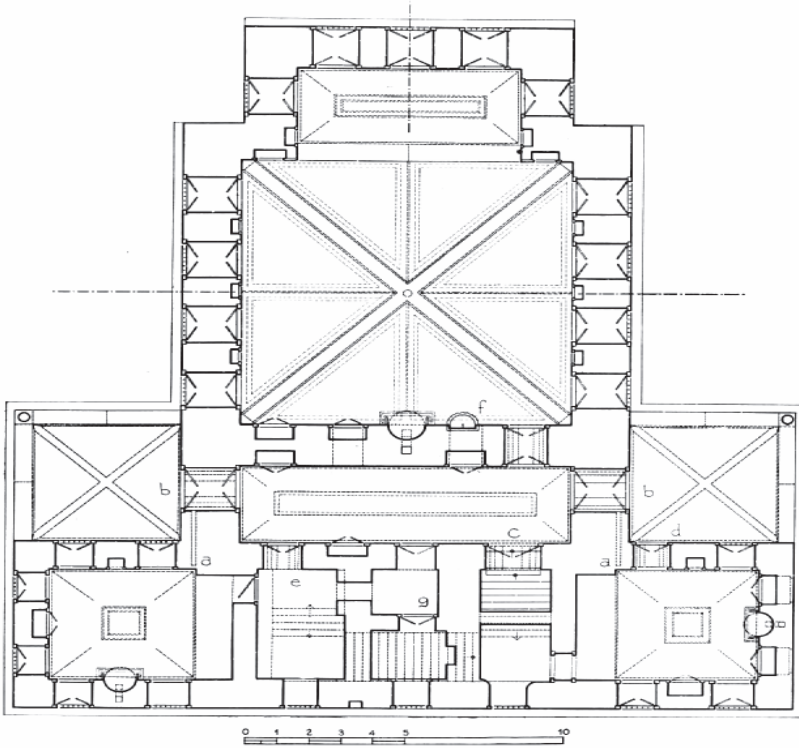
Fotoğraf 1: Süheyl Ünver'in Gurlit'ten bakarak çizdiği Hünkâr Kasrı.

Fotoğraf 2: Hünkâr Kasrı restorasyon öncesi, Güney cephesi

Fotoğraf 3: Hünkâr Kasrı restorasyon sonrası, Güney cephesi.

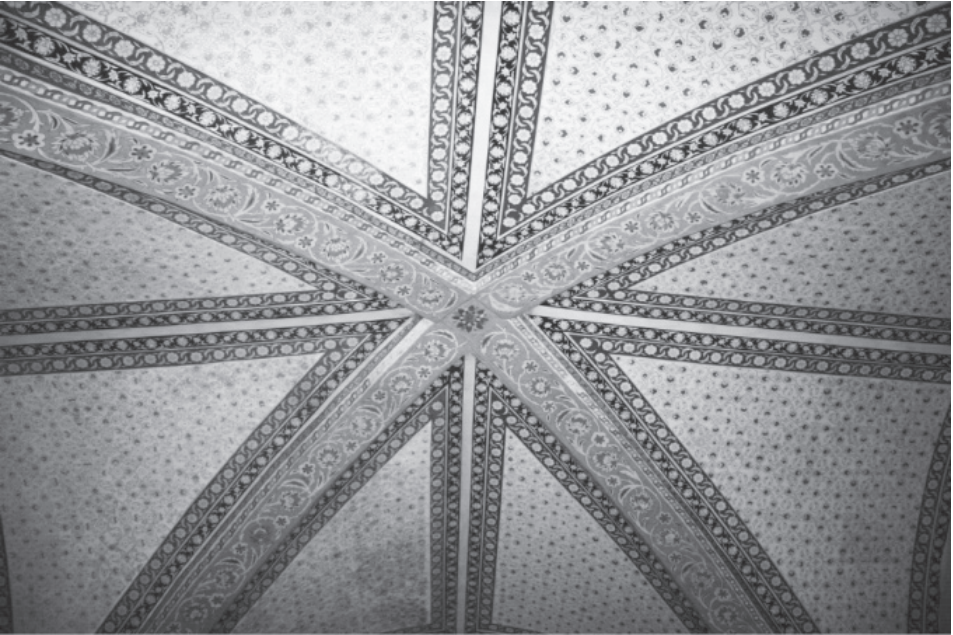

Plan 1: Hünkâr Kasrı'nın zemin kat planı. (S.H. Eldem)

- a. Esas giriş kapılarının sürgü yerleri, b. Revak altındaki esas giriş kapıları, c. Giriş sofası içindeki merdiven kapısı, d. "Nöbet" odası kapısı, e. Hamama ve kadın efendiler dairesi geçitlerine açıldığı kabul edilen kapı, f. I. Sultan Ahmet çeşmesi, g. Hela

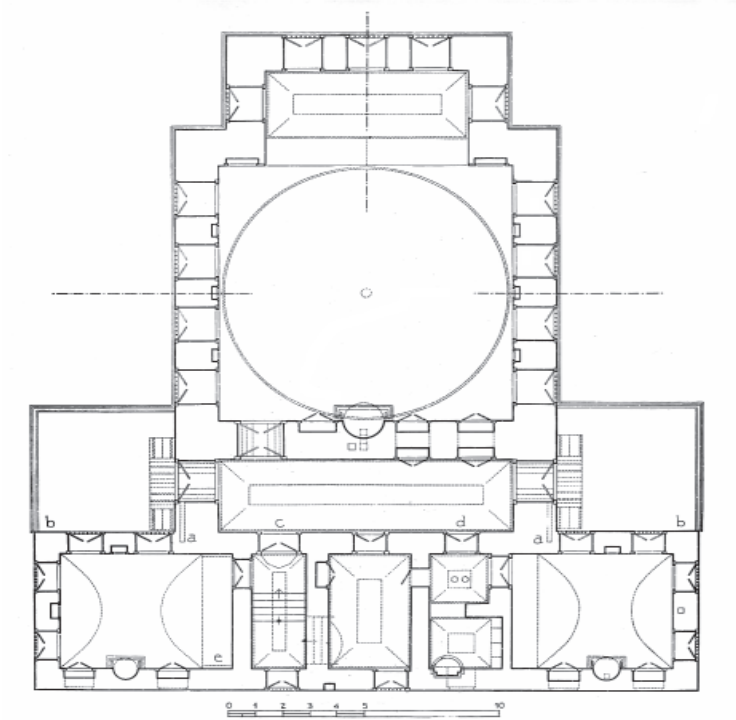
Fotoğraf 4: Birinci kat büyük divanhâne.

Fotoğraf 5: Büyük Divanhane tonoz süslemeleri.

Fotoğraf 6: Büyük divanhané batı duvarı

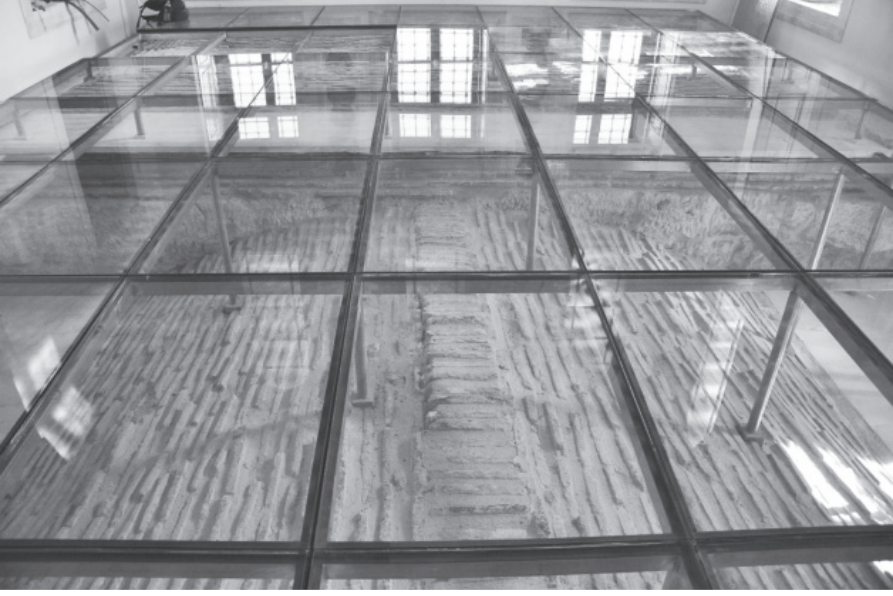
Plan 2: Davud Paşa Hümkâr Kasrı'nın ikinci kat büyük kübbeli oda. (S.H. Eldem)
a. Teras kapıları sürgü yerleri, b. Teraslar, bu teraslar bir aralık geniş saçaklarla örtülmüş bulunuyordu, c. Merdiven kapısı, d. Birinci daire kapısı, e. İkinci daire. Burada yol üstünde bir nevi gusulhane vardır. Bu mahallin kullanım şekli belli değildir. Aynı zamanda abdesthane olarak da kullanılmış olması lazımdır.

Fotoğraf 7: İkinci kat, büyük kubbeli oda.

Fotoğraf 8: Kubbeli oda, pandantif süslemeleri

Fotoğraf 9: İkinci kat, büyük kubbeli oda yer döşemesi.

Fotoğraf 10: Birinci kat büyük divanhâne, restorasyon öncesi hali
<http://yildiz-teknik.blogspot.com.tr/2013/07/otagihumayun.html>

Fotoğraf 11: İkinci kat büyük kubbeli oda restorasyon öncesi hali.
<http://yildiz-teknik.blogspot.com.tr/2013/07/otagihumayun.html>

Fotoğraf 12: Büyük divanhâne batı duvarındaki I. Ahmet oda çeşmesi.
<http://yildiz-teknik.blogspot.com.tr/2013/07/otagihumayun.html>

Fotoğraf 13: Siyavuş Paşa Kasrı